

SCHRIFTGEZAG EN SCHRIFTKRITIEK

Inhoud:

<u>Inleidende opmerkingen.....</u>	<u>2</u>
<u>1. Vroege Kerk.....</u>	<u>3</u>
<u>2. Middeleeuwen.....</u>	<u>6</u>
<u>3. De Reformatie.....</u>	<u>7</u>
<u>4. Reformatorische belijdenissen.....</u>	<u>10</u>
<u>5. 18e eeuw.....</u>	<u>12</u>
<u>6. 19e eeuw.....</u>	<u>13</u>
<u>7. 20ste eeuw tot vandaag.....</u>	<u>15</u>
<u>Slot.....</u>	<u>18</u>

Schriftgezag en Schriftkritiek

Inleidende opmerkingen

Wanneer wij nadenken over de Heilige Schrift dan past ons eerbied en ootmoed. De rede heeft hier niet het laatste woord. Ons verstand is door de zonde aangetast. Hier geldt het woord van de apostel Paulus: wij kennen ten dele.

De Heilige Geest moet ons leiden. Wie het Gods Woord benadert zonder Gods Geest vervalt tenslotte in de Schriftkritiek.

Ik sprak iemand die zich al jaren bezig houdt met Bijbelvertaalwerk (werkzaam voor UBS), en die zei: als ik een moeilijkheid tegenkom in de Heilige Schrift, dan doe ik eerst een paar stappen terug. Eerst bedenken: wie ben ik eigenlijk? Wie ben ik als nietig mens tegenover de Heilige God.

Ik moet denken aan wat we lezen over de voorzienigheid in NGB art. 13:

En aangaande hetgeen Hij doet boven het begrip des menselijken verstands, datzelve willen wij niet curieuslijk onderzoeken, meer dan ons begrip verdragen kan; maar wij aanbidden met alle ootmoedigheid en eerbied de rechtvaardige oordelen Gods, die ons verborgen zijn, ons tevreden houdende, dat wij leerjongeren van Christus zijn, om alleen te leren hetgeen Hij ons aanwijst in Zijn Woord, zonder deze palen te overtreden.

Dat is een houding die ons ook past tav dit onderwerp.

Opbouw van deze lezing:

1. Vroege kerk
2. Middeleeuwen
3. Reformatoren
4. belijdenisgeschriften, Statenbijbel
5. 18^e eeuw
6. 19^e eeuw
7. 20^e eeuw tot vandaag

Slot

1. Vroege Kerk

Een leer van het Woord vinden we in de eerste eeuwen van de kerk niet. Men hield zich meer bezig met de vorming van de canon, dan met vragen rond de inspiratie van de Heilige Schrift. Het stond eenvoudig vast, dat de Heilige Schrift absoluut gezag heeft.

H. Bavinck schrijft in zijn dogmatiek: *'Als Woord Gods werd de Heilige Schrift van den beginne aan door alle christelijke kerken erkend. Er is geen dogma, waarover meer eenheid bestaat dan dat der Heilige Schrift'* (Ger. Dogmatiek, deel I, pag.372).

1.a Vaststelling van de canon

De canonvorming is een wonderlijk proces geweest. Een proces waarbij de kerk uit de vele Geschriften, die in omloop waren, bepaalde boeken erkend heeft als goddelijke boeken en andere boeken niet. Toen dit proces ten einde liep was er sprake van een Bijbel, bestaande uit Oude en Nieuwe Testament. Deze Bijbel zou de komende eeuwen binnen kerk en wereld absoluut gezag krijgen. Andere geschriften kregen die status niet.

De boeken van het Nieuwe Testament zijn niet door de kerk voortgebracht, maar ontvangen uit de hand van God. Deze boeken zijn niet op een gegeven moment als kanoniek verklaard, maar als gezaghebbend erkend (v. Genderen, Oriëntatie in de Dogmageschiedenis, p.20; v. Bruggen, Wie maakte de Bijbel, p. 14).

De vorming en vaststelling van de canon werd door 3 factoren bevorderd en versneld:

1. de confrontatie met de gnostiek
2. optreden Marcion (Rome, vóór 150)
3. opkomst Montanisme

Ad 1 door de menigte van geschriften met gnostieke strekking (bijv. de Heere Jezus had een schijnlichaam) werd de kerk wel gedwongen om het terrein af te bakenen. Deze geschriften droegen eensluitende namen als evangeliën, handelingen, openbaringen.

Ad 2 Marcion hield er een eigen kanon op na. Maakte onderscheid tussen de God van OT en de God van NT. Hield tenslotte over: Lucasevangelie en 10 brieven van Paulus. Ook in deze geschriften bracht hij verandering aan. Je zou kunnen zeggen dat Marcion de eerste Schriftkritische theoloog was! Verschil met vandaag: Marcion werd uit de kerk gezet!

Ad 3 Montanus beschouwde zichzelf als de beloofde Parakleet (Joh.14:26). Er is z.i. sprake van voortgaande openbaring. Door zijn invloed ontstaan nieuwe geschriften, die als gezaghebbend worden gezien. Onbedoeld heeft ook deze stroming meegewerkt aan het hele proces van canonisering.

De Canon Muratori (genoemd naar L.A. Muratori, die hem vond en publiceerde in Milaan, 1740) moeten wij waarschijnlijk plaatsen aan het einde van een ontwikkeling die in de 2^e eeuw na Chr. plaatsvond.

De afsluiting van de Nieuwtestamentische Canon vond plaats in de 2^e helft van de 4^e eeuw. In de beroemde Paasbrief van Bisschop Athanasius (367) vinden wij een gezaghebbende opsomming van de 27 boeken van het NT.

We mogen spreken van de leiding van de Heilige Geest, dat de kerk op zoveel plaatsen tot het geloof kwam, dat God door deze (en niet andere) geschriften tot haar sprak.

1.b Apostolische vaders en apologeten

De apostolische vaders stonden zeer dicht bij de apostelen. Hun overgeleverde woorden hadden voor hen absoluut gezag.

De apologeten gebruikten Griekse denkbeelden bij hun verdediging van het christelijk geloof. Toch was het getuigenis van de Bijbel beslissend (v. Genderen, p.37).

➤ Irenaeus (2^e eeuw)

Bisschop van Lyon. De eerste grote theoloog van de kerk. Hij sloot zich zo direct bij de Bijbel aan, dat zijn theologie de naam 'bijbelse theologie' verdient (v. Genderen, p.40).

➤ **Hieronymus (348-420)**

Eerste christen in het Westen, die de Hebreeuwse taal kende. Na studie en wijding te Rome vestigde hij zich in Bethlehem, waar hij 34 jaar in een klooster doorbracht (tot zijn dood).

Naast het schrijven van vele werken (meest polemisch van aard) kreeg hij bekendheid door zijn Latijnse vertaling van Oude en Nieuwe Testament. Dit werk geschiedde op verzoek van de bisschop van Rome, Damasus. Deze vertaling is de beste die de Oudheid heeft opgeleverd. Ze gaat terug op de grondtekst.

Deze zgn. Vulgata (= de algemeen gebruikte en verbreide) werd de officiële Bijbel in de Katholieke kerk en behield haar onomstotelijk gezag tot ver in de Middeleeuwen.

➤ **Augustinus (354-430):**

Met de ganse oude kerk staat voor Augustinus de goddelijke ingeving van de Heilige Schrift vast. In zijn geschriften wordt het feit van de goddelijke ingeving door hem niet zozeer bewezen; het staat voor hem eenvoudig vast (A.D.R. Polman, Het Woord Gods bij Augustinus, p.38ev).

Er is bij Augustinus een ontwikkeling. In zijn eerste periode heeft hij vooral door Neo-platonische invloeden een wijsgerige benadering van het gezag van de Heilige Schrift. Later komt hij tot een meer Bijbelse inhoud van het Openbaringsbegrip.

Augustinus kende vanuit zijn persoonlijke leven de kracht van het Woord van God. In de tuin van Milaan had de kinderstem 'Tolle lege' hem geleid naar de Romeinenbrief. Het Woord uit Romeinen 13:13,14 bracht een verandering in zijn hart teweeg. Ik denk dat dit zeer belangrijk is bij dit onderwerp. Pas als wij persoonlijk geworteld zijn in de Schrift in ons leven, dan zullen we heel wat stormen kunnen verdragen.

Hij schreef een boek over de harmonie van de Evangelien (De Consensu Evangelistarum) en daarin bezon hij zich op de aard van de inspiratie (Polman, p.40, v. Genderen, p.25). Eigenlijk vinden we daar al een complete inspiratieleer.

Augustinus heeft zijn ogen niet gesloten voor de verschillen in de Evangelien:

- de profetie van de pottenbakker (Mat.27:9).
- de schoenen van de Heere Jezus (Mat.3:1 en Mark. 1:7)
- het Woord van de Vader bij de doop van de Heere Jezus (Mat. 3, Mark. 1, Lk. 3).

Een van zijn principes daarbij is, dat wij de waarheid niet zozeer van de woorden, als wel van de zaken moeten zoeken en omhelzen (Polman, p.46ev).

Augustinus houdt vast aan betrouwbaarheid en historiciteit van Genesis 1 t/m 3. Al is er sprake van verschillende genres in de Bijbel, hier gaat het om historie.

Verder ziet hij een hechte eenheid van OT en NT. Hij geloofde dat de Oudtestamentische geschriften reeds getuigen van Christus (Joh.5:39). Van de verhouding tussen OT en NT hebben wij zijn bekende spreuk: 'Het Nieuwe Testament is in het Oude verborgen en het Oude Testament gaat in het Nieuwe open'.

In zijn preken komen we vaak een allegorische uitlegging van de tekst tegen. Volgens Polman is dit allegoriseren later minder sterk geworden.

Voor Augustinus is het Woord meer dan slechts onderwijs of een nieuwe Wet. Het Woord is bij hem een genademiddel. Een betoning van de genade van God. Verkondiging.

Wel maakt hij onderscheid tussen uiterlijk en innerlijk Woord. Ofwel: teken en de zaak. Het is de Geest die de uiterlijke woorden in moet dragen in onze harten!

Betekenis van de dienaren (ambt) van het Woord:

- overschatting door Donatisten (zij achten reinheid van de Dienaren noodzakelijk, wil het Woord zijn kracht doen)

- onderschatting door anderen: zonder tussenkomst van mensen kan God Zijn genade ook wel geven. Augustinus verwijst naar Filippus, Petrus enz.

Augustinus wijst beide opvattingen af. Hij keerde zich tegen de Donatisten als tegen diegenen die meenden dat God zonder middelen werkt.

2. Middeleeuwen

De Bijbel was ook in de Middeleeuwen bekend en werd zeker in de kloosters gelezen.

Een van de regels van de Augustijner Eremieten uit 1287 schreef voor dat de broeders verplicht waren de Schrift 'ijverig te lezen, aandachtig te horen en naarstig te bestuderen'.

Het verhaal, als zou Maarten Luther zwervend door het klooster, voor het eerst de Bijbel hebben gezien, onder een dikke laag stof, en aan een ketting gelegen, berust niet op waarheid. W.J. Kooiman heeft in zijn bekende boek 'Luther en de Bijbel' deze voorstelling van zaken gecorrigeerd.

Reeds op 12-jarige leeftijd moet Luther, die toen in Maagdenburg naar de kathedrale school ging, Bijbels onderwijs hebben genoten. Kooiman wijst dan op de invloed van de 'Broeders des gemenen levens', voortgekomen uit de (Nederlandse beweging) van de Moderne Devotie, die grote waarde hechtten aan Bijbelkennis, juist in de volkstaal, een veel gedaan hebben voor de verspreiding van de Bijbelse geschriften.

Wel spreekt Luther in zijn 'Tischreden' van een ontdekking, die hij deed toen hij voor het eerst als jongen een Bijbel in handen kreeg. Die ontdekking was, dat er veel meer Evangelieteksten waren, dan er in de Postillen (= soort rooster van teksten en preken) stonden.

Bij zijn intrede in het klooster in 1505 (hij is dan 22 jaar oud) kreeg Luther zijn eerste eigen Bijbel, een exemplaar van de Vulgata.

Ook deed men in de Kloosters reeds veel aan uitleg van de Schrift. Er bestonden verschillende exegetische handboeken waaronder de bekende Glossa Ordinaria.

Bekend is ook de viervoudige zin der Schrift:

1. letterlijke (sensus litteralis)
2. allegorische (sensus allegoricus, sensus mysticus)
3. sensus tropologicus (of: moralis)
4. sensus anagogicus

Het is duidelijk: de Schrift had (zeker binnen het Occamisme) een grote autoriteit en werd gezien als de bron van Openbaring.

Maar: de Kerk bleef toch boven de Schrift staan, want zij beslist over haar exegese.

3. De Reformatie

Het was in de Reformatie nergens anders om te doen dan om terug te keren naar het Woord van God. Om de Schrift te lezen los van menselijke (kerkelijke) tradities enz.

Op zich was het Schriftgezag of de inspiratieleer in de tijd van de Reformatie geen punt van discussie. Was 'niet im Frage'. Het ging in het conflict met Rome niet over de vraag of de Schrift nu wel of niet gezag heeft. Daar lag niet de breuk met Rome. De Reformatoren erkenden de kanonieke boeken als heilige en goddelijk. Niet voor niets vinden we een opsomming van de kanonieke boeken in de NGB art.4

Wel was de vraag actueel of de traditie op gelijk niveau staat als de Heilige Schrift. Rome erkende 2 bronnen voor het geloof: Schrift en traditie. Hiertegenover stond het Reformatorische Schriftprincipe: Sola Scriptura. Het werd beleden tegenover Rome, dat ook de traditie en de uitspraken van de kerk (hoe heilig ook) onderworpen zijn aan de Heilige Schrift.

Het belangrijkste geschilpunt met Rome was echter de interpretatie van de Heilige Schrift. Om de vraag wat ten diepste de boodschap van het Evangelie was!

Ook was er de strijd tegen de Geestdrijvers, die onderscheid maakten tussen uitwendig en inwendig woord. De Schrift had voor hen geen beslissend gezag, en stond als dode letter tegenover de vrije Geest, Die alleen levend maakt.

➤ **M. Luther (1483-1546):**

Luther was in de eerste plaats: Doctor in de Heilige Schrift.

In zijn 95 stellingen doet hij voortdurend een beroep op de Bijbel. In een van zijn meest bekende stellingen spreekt hij van het hoogheilig Evangelie als de ware schat van de kerk..

Tijdens zijn verklaring te Worms, 1521 spreekt hij zijn bekende woorden '*Mijn geweten is gevangen in het Woord van God*'.

In de Smalkaldische Artikelen (1537) vinden we de beroemde formulering: '*Het Woord van God moet geloofsartikelen vaststellen en anders niemand, ook geen engel..*'.

Luther heeft gestreden op 3 fronten:

1. Rome: 2 bronnen voor geloof: HS en traditie
2. Humanisme: Erasmus
3. Spiritualisten (Geestdrijvers, Schwärmer): de Geest zonder het Woord.

Ad 1 Reeds op het dispuut in Leipzig (1519) liet Luther zich tegenover Eck (Johann Maier) duidelijk uit over het gezag van de paus en de concilies. Ook deze waren volgens Luther geheel gebonden aan de Heilige Schrift.

Ad 2 Tegenover Erasmus (die beweerde dat de HS niet duidelijk was) hield Luther vast aan de helderheid en duidelijkheid van het Woord van God.

Het Woord van God kenmerkt zich door 3 dingen:

- het is duidelijk
- het heeft zijn eigen gezag
- het is ook zijn eigen uitlegger

De belangrijkste vraag voor Luther is of de Schriften Christus bevatten. Christus = het hart van het Evangelie en het centrum van het Woord. Hij beoordeelt de Schriften aan de hand van 1 criterium: '*was Christum treibet..*'.

In het Oude Testament is Christus verborgen aanwezig. Zijn bekende uitspraak: '*Zo vaak ik een tekst heb, hard als een noot, waarvan ik de schaal niet kraken kan, gooi ik hem gauw tegen de rotssteen (Christus) en dan vind ik de heerlijke pit..*'. (Dr. W.J. Kooiman, Luther en de bijbel, pag.30).

Het Woord van God kent 2 gestalten:

1. Wet (Gebod van God)

2. Evangelie (Belofte van God)

Bekende vraag bij Luther is: was hij niet kritisch tegenover sommige Bijbelboeken? Heeft hij alle boeken in de canon op gelijke waarde geschat?

Luther had moeite met het boek Esther. Kooiman schrijft *'Het is hem te puur Joods, hij vindt er Christus niet in'*. (Luther en de Bijbel, laatste hoofdstuk, p.170).

Ook is bekend zijn oordeel over de brief aan Jacobus. Kooiman schrijft: *deze brief schatte hij MINDER HOOG... Vergeleken bij de brieven van Paulus en Petrus noemt hij deze een 'strooien brief'* (toevoeging voorrede NT). Noemde in 1520 de brief onecht. Waarom heeft Luther zo gesproken? Omdat daarin z.i. de genadeleer niet zuiver naar voren komt.

Later heeft Luther dit oordeel wel wat bijgesteld.

➤ Ph. Melanchton

In zijn bekende Loci Communes (eerste Reformatorische Dogmatiek, 1521) heeft de HS het eerste en laatste woord.

Hij probeerde de goddelijkheid van de leer van de HS te 'bewijzen'. Het probleem van de verhouding tussen Openbaring en Rede. Dit is later in de eeuw van de Verlichting het thema geworden in kerk en theologie.

In zekere zin stelde hij de Schriften en de belijdenis van de Oude kerk op 1 lijn.

➤ U. Zwingli

Van Zwingli is bekend, dat hij door zelfstandige Bijbelstudie kwam tot de leer van vrije genade, onafhankelijk van Luther.

De Heilige Schrift was voor hem de enige norm van de waarheid.

Schreef werk (1522) over de duidelijkheid en zekerheid van het Woord van God.

J. Calvijn

Calvijn heeft geen aparte afgeronde theorie over Schriftgezag.

Wel geeft hij in Boek I van zijn Institutie zijn visie weer op de inhoud en betekenis van de Heilige Schrift. Bij hem is de ganse Schrift het Woord van God. De Heilige Geest is de Auteur van de inspiratie, geschonken aan de apostelen en profeten.

Calvijn wijst op Gods bijzondere zorg, die Hij betoont heeft in de schriftelijke vaststelling van het Woord van God, om de zwakke gewetens te sterken. De mensen zijn nu eenmaal kort van memorie als het gaat om het vasthouden van de waarheid.

God heeft eerst Zijn Wet in geschriften neergelegd, daarna heeft Hij de verklaring ervan in Zijn profeten er bij gevoegd om haar ons nog beter te doen kennen en daarna volgde in het evangelie de voltooiing, zodat Hij ons de onfeilbare waarheid gaf.

We kunnen bij hem 4 elementen onderscheiden:

1. revelatio (= geopenbaarde heil)
2. illuminatio (= verlichting)
3. inspiratio (= ingeven)
4. inscripturatio (op Schriftstelling)

Voor Calvijn is God de eerste Auteur van wat in de Schrift geleerd wordt (Inst.I,7,4). God sprak door de mond van Mozes, David, en Petrus. Calvijn gebruikt de termen 'ingeven' en 'dicteren' van het Woord van God.

De schrijvers van de Bijbel noemt hij 'secretarissen' van de Heilige Geest. Zij werden geleid en beheerst door de Heilige Geest. Zij zijn getuige, verkondiger, dienaar, en zo instrument van de HG (zie bijv. commentaar Gen.34:25). Het boek Jozua is door de Heilige Geest 'gedicteerd'.

Ook de grafische (ofwel verbale of tweede) inspiratie is dus bij Calvijn volledig het werk van de Heilige Geest, niet alleen wat betreft de inhoud, maar ook de vorm, de woorden en de stijl. Hij spreekt van 'de taal van de Heilige Geest'. Calvijn voert alle verschillende manier van schrijven en rangschikken van de stof (Synoptici) terug tot de wil van de Heilige Geest, die dit zo bepaalde (zie Mat.2:1).

Calvijn houdt dus volledig vast aan het goddelijke karakter van de Schriften. In dit opzicht zie ik geen verschil met (wat dan door velen genoemd wordt) de zgn 'fundamentalistische Schriftopvatting'. Om deze opvatting als een wezenlijk andere te beoordelen als die van Calvijn vind ik te ver gaan.

Toch heeft hij ook oog voor de menselijke inbreng van de Bijbelschrijvers. Wat betreft de OT uitspraken merkt Calvijn op, dat zij niet altijd bewust waren van de messiaans / christologische diepte van hun uitspraken. Ook hun zondige wil zat hun bij het profeet-zijn dikwijls 'dwars' (Jer.20). Hun persoonlijke aanleg en karaktereigenschappen bleven meespelen bij de documentatie van hun boodschap. Het mens-zijn van de Bijbelschrijvers is niet opgeheven. Zij reageren op de ontvangen openbaring in overeenstemming met hun natuurlijke en geestelijke dispositie. Zij verkeren daarbij niet in extase (zoals de montanisten beweerden), ze zijn nuchter bezig.

Bekende vraag: zijn er bij Calvijn aanwijzingen dat hij te ver gaat in zijn kritische opmerkingen naar de overlevering van de tekst? Is Calvijn een wegbereider geweest voor de historisch-kritische methode?

Men wijst op een 'probleemvoorbeeld':

In Gen.46:27 wordt vermeld van 70 zielen van Jacob die naar Egypte gingen. In Hand.7:14 spreekt Stefanus echter van 75 zielen. Ook de LXX spreekt van 75!

Calvijn geeft dan 2 mogelijke verklaringen:

1. er is sprake van een latere foutieve overschrijving
2. Lukas past zich bij zijn Evangelieschrijven aan omwille van de Griekssprekenden en lezenden (OT) van die tijd.

Er is door verschillende geleerden op gereageerd. Dr. Cramer beschouwt deze opmerking als een Schriftkritische opmerking. Dr. de Groot geeft dat ook toe, maar noemt het gezien alle andere uitspraken van Calvijn een 'slip of the pen'.

A. Ganoczy en S. Scheld wijzen op de speciale aandacht, die Calvijn besteedt aan de historische context waarin teksten geplaatst zijn. Volgens Ganoczy is Calvijn dan ook met zijn historische aanpak de wegbereider geweest van de historisch-kritische methode.

Deze opvatting moeten we verwerpen. De Schrift geeft ons een juiste historische weergave.

Wat de uitleg van de Schriften aangaat, ging het Calvijn altijd om de 'zin en mening van de Heilige Geest'.

Calvijn keerde zich scherp tegen de 'spitsvondige vergeestelijking' van het Oude Testament. In zijn commentaar op Galaten 4:20-31 waar Paulus van Sara en Hagar als voorbeelden van 2 verbonden haalt hij fel uit naar de allegorische Schriftzin. Wel gelooft hij dat er in de feiten van het OT voorbeelden zijn voor de gemeente nu. Bijv. gezin van Abraham = een beeld voor de gemeente van nu.

Citaat: '*...Want men heeft vele eeuwen lang niemand geacht vernuftig te zijn, dan wie scherpzinnig het heilige Woord Gods wist en durfde te veranderen. Dit is zonder twijfel een vond van de duivel geweest, om de autoriteit van de Schrift te krenken, en om het ware nut uit het lezen derzelve weg te nemen...*'.

Calvijn is genoemd de theoloog van de Heilige Geest. Als geen ander heeft hij de Persoon en het werk van de Heilige Geest verklaard en uitgewerkt. Zie Boek III van de Institutie. Hij noemt de Heilige Geest de inwendige Leermeester, die het Woord ingang doet vinden in ons hart (Institutie III,2,34).

Maar Calvijn kunnen we net zo goed noemen de theoloog van het Woord.

Hij streefde ernaar (meer dan enige andere Reformator) om ALLES wat de Schrift zegt te verwerken in zijn theologie. Het was zijn diepste overtuiging dat in alle leerstukken de Schrift alleen het beslissende woord moest spreken. Niet alleen Sola Scriptura, maar ook TOTA Scriptura (v.Genderen, p.169,170).

4. Reformatorische belijdenissen

De meeste Lutherse belijdenisgeschriften kennen geen apart artikel over de Heilige Schrift. Zij spreken geheel in de geest van Luther, dat Christus het middelpunt is.

De NGB geeft een uitgebreide visie weer op de Schriften in art.3 t/m 7. Op de achtergrond moeten wij hier J. Calvijn zien.

In artikel 3 wordt eerst gesproken over het Woord van God en daarna over de zorg van God om Zijn geopenbaarde Woord op schrift te stellen.

Bij het geopenbaarde Woord wordt verwezen naar **2 Petrus 1:21. Want de profetie is voortijds niet voortgebracht door de wil van een mens, maar de heilige mensen Gods, van de Heilige Geest gedreven zijnde, hebben ze gesproken.**

Er zijn 2 teksten die heel belangrijk zijn en steeds weer terugkeren:

1. 2 Petrus 1:21
2. 2 Timotheus 3:16

Artikel 3 spreekt van een bijzondere zorg van God om het geopenbaarde Woord op Schrift te stellen. Na eeuwen heeft de Kerk nog steeds dat Woord van God. Dat heeft de vijand niet teniet kunnen doen, ondanks alle aanvallen (denk aan Dode Zeerollen).

In Artikel 4 vinden we een opsomming van alle kanonieke boeken. Met RK kerk bleef er verschil over de omvang van de canon.

In Artikel 5 gaat het over de vraag waaraan de Schrift haar gezag ontleend.

De boeken van OT en NT ontvangen voor heilig en kanoniek en dat wij zonder twijfel geloven al wat daarin begrepen is.

Dan volgen 3 zaken:

1. *... en dat niet zozeer, omdat ze de Kerk aanneemt en voor zodanige houdt,*
2. *maar inzonderheid, omdat ons de Heilige Geest getuigenis geeft in onze harten, dat zij van God zijn...* Dit zgn. testimonium Spiritus Sancti is zeer belangrijk.
3. *en dewijl zij ook het bewijs van dien bij zichzelf hebben.*

Het gezag van de Heilige Schrift rust in de belijdenis van de kerk, het getuigenis van de HG in het hart, en tenslotte in het Zelfgetuigenis (Autopistie) van de HS.

In Artikel 6 wordt genoemd het onderscheid tussen Kanonieke en Apokriefe boeken.

In Artikel 7 wordt tenslotte de volkomenheid van de Schrift beleden en tevens dat de Schrift als de enige regel voor ons geloof wordt aanvaard.

➤ Statenbijbel (1637)

Het zal duidelijk zijn, dat de mannen van de Statenvertaling de Bijbel als goddelijk Boek beschouwde van kaft tot kaft.

Op de Dordtse synode, maar ook op synoden daaraan voorafgaand, werd herhaaldelijk gezegd, dat vertalers 'godzalige' mannen moesten zijn. Zuiver in de leer en rein van levenswandel. Er was overeenstemming in dogmatische opvattingen.

Men was er diep van overtuigd, dat vertalen niet los gezien kan worden van een rechte visie op de fundamentele geloofswaarheden. Naast de vertaling zouden er kanttekeningen worden bijgevoegd ter verklaring van de Bijbeltekst.

Na verkiezing werden de volgende personen aangesteld:

Voor het OT: Johannes Bogerman, Wilhelmus Baudartius, en Gerson Bucerus.

Voor het NT: Jacobus Rolandus, Hermanus Faukelius en Petrus Cornelii.

We mogen zeggen, dat zij dit werk gedaan hebben in diepe afhankelijkheid van de Heere en met de hulp van de verlichtend werking van de Heilige Geest.

Het getuigt van diep respect voor de overgeleverde tekst wanneer de vertalers bepaalde woorden onvertaald lieten, wanneer zij er geen verklaring voor konden geven.

Toch moeten wij enkele dingen bedenken:

1. deze mensen waren niet onfeilbaar
2. deze mensen sloten hun ogen niet voor bepaalde concrete moeilijkheden in de tekst.

Voorbeelden:

Getal: 70 of 75 zielen van Jacob in Egypte. De kanttekening bij Hand.7:14: 'In de Hebreeuwse tekst Gen.46:27; Exo.1:5 en Deut.10:22 wordt van 70 zielen vermeld; maar in de Griekse overzetting staat Gen.46:27 en Exo.1:5 van 75, welke overzetting sommigen menen, dat Lukas hier heeft gevolgd. Zie dergelijke Luk.3:36.

Anderen menen, dat Stefanus boven de 70 nog zou gerekend hebben de 4 huisvrouwen van Jacob, en de 2 zonen van Juda in Kanaän gestorven, zonder Jacob zelf mee te rekenen'.

We lezen in Mat.27:9 *Toen is vervuld geworden hetgeen gesproken is door de profeet Jeremia, zeggende...* Echter: nergens te vinden in Jeremia.

De kant.SV *'Deze plaats wordt niet gevonden bij Jeremia, maar bij Zacharia 11:13...'* Of het is een verschrijving of het gaat om een profeet met 2 namen.

Bij 2 Kronieken 22:2 gaat het om de leeftijd van koning Ahazia van Juda, toen hij koning werd. In 2 Koningen 8:26 staat: 22 jaren. Echter 2 Kronieken 22 spreekt van 42 jaar.

Dan schrijven de Kanttekenaren: *'...Verstaande dat hij ook lang tevoren voor koning is erkend geweest, terwijl zijn vader tot de regering ongeschikt was. Hoe deze beide plaatsen eigenlijk zijn te vergelijken, is zeer duister'.*

5. 18e eeuw

De Pentateuch-kritiek zoals wij die vandaag kennen, is begonnen in de 18^e eeuw, de eeuw van de zgn. Verlichting. De rede, het verstand neemt de plaats in van het eeuwenoude gezag, dat de Kerk en de geestelijkheid daarvoor had. De Bijbel komt op de snijtafel van de menselijke rede te liggen. Alles wat in strijd werd geacht met de rede moest eruit geëlimineerd worden.

Het was de Franse arts Jean Astruc (1684 -1766), die voor het eerst kwam met de theorie van de bronnensplitsing. Er stonden volgens hem te veel herhalingen en tegenstrijdigheden in de 5 boeken van Mozes. Dit moest volgens hem wijzen op verschillende bronnen achter de tekst.

Astruc paste zijn theorie van de bronnensplitsing toe op het boek Genesis. Hij constateerde een verschillend gebruik van de Godsnamen Jahwe (in SV vertaald met HEERE) en Elohim (vertaald met God) in bepaalde gedeeltes. Hij meende daarin een sleutel gevonden te hebben voor de bepaling van de herkomst van de verschillende bronnen.

Astruc wordt wel genoemd 'de vader van de Pentateuchkritiek'. Hij ging echter er nog wel uit van de gedachte, dat het Mozes zelf was geweest, die deze bronnen had bijeengevoegd!

Zijn ideeën zijn later uitgewerkt en geradicaliseerd door wetenschappers als K.H. Graf, Reuss, en de Leidse Hoogleraar A. Kuenen.

Tenslotte is het Julius Wellhausen geweest, die met zijn werk '(Prolegomena zur) Geschichte Israëls' een enorme stempel gezet op het wetenschappelijk denken, dat de 19^e en 20ste eeuw zou beheersen. Men spreekt van de literair-kritische methode van de Wellhausenschool.

In zijn 'Prolegomena zur Geschichte Israëls' komt hij tot de onderscheiding van de volgende bronnen in de Pentateuch:

1. de Jahwist (J, ca.900 vChr) en de Elohist (E, ca750 v Chr), die een vóórprofetisch stadium van Israëls religie weergeven
2. de Deuteronomist, die zou zijn ontstaan onder invloed van de profeten(D, 600 vChr)
3. de Priestercodex (P, na ballingschap)

Aan de hand van verschillende kenmerken van deze bronnen wordt de Bijbeltekst in stukjes geknipt. Er is dus sprake van verschillende lagen in de tekst of reeksen van overlevering.

Van verschillende zijde is in de loop der tijd verzet gerezen tegen de theorie van de bronnen J, E, D, en P. En dat niet alleen van de orthodoxe zijde. Iemand als Prof. Van Selms, in de serie Prediking van het OT breekt met de bronnentheorie en meent, dat Genesis van een bepaalde auteur is, zij het ook met gebruik van verschillende bronnen (Hovius, p.31).

Volgens de moderne wetenschap zijn de bijbelschrijvers feilbare mensen, die fouten maakten. De boeken Samuël zouden tendentiekus geschreven zijn in het voordeel van koning David. De evangelisten zouden een gekleurde weergave geven van de wonderen van Christus.

6. 19e eeuw

Het antwoord op deze ontwikkelingen kon niet uitblijven. Binnen de Gereformeerde Kerken Synodaal zijn het vooral A. Kuyper (1837-1920) en H. Bavinck (1854-1921) geweest, die hun stem verheven en leiding gegeven hebben aan een tegenbeweging.

Zij hebben getracht een dam op te werpen tegen de 'modern-vrijzinnige' opvatting, waarbij het bovennatuurlijke (wonderen) in de Bijbel ontkend werd en de historiciteit van de Schrift betwijfeld werd. Tegelijk hielden zij zich serieus bezig met de vele vragen, die vanuit de Schriftkritiek werden gesteld.

De strijd van Kuyper en Bavinck was op 2 fronten:

1. de mechanische Schriftleer
2. de moderneren

Eenzijds verzetten zij zich tegen de zgn. 'mechanische' Schriftleer van de oude orthodoxie, die meende dat de Schriftwoorden op bovennatuurlijke wijze waren gedictieerd. In deze visie zijn de Bijbelschrijvers als machines, robotten geweest, die slechts 'mechanisch' noteerden, wat zij kregen ingegeven van God.

Tegenover de moderneren, die de Schriften zagen als een bonte verzameling van allerlei literaire genres, beleden zij de eenheid van de Schriften. Tegelijk hadden zij oog voor het historische karakter van de Schrift (tegenover dode orthodoxie).

Zij ontwikkelden een visie op de inspiratie van de Heilige Schrift, waarbij naast de goddelijke factor ten volle rekening gehouden moest worden met de menselijke factor.

Kuyper en Bavinck wilden daarin bewust gaan in het spoor van Calvijn (daarom wel: neo-calvinisme). Met Calvijn hielden zij ten volle vast aan het Schriftgezag.

Deze visie werd bekend onder de naam 'organische inspiratieleer'. Toentertijd een modewoord. Het woord is afgeleid van 'organisme'.

Daarbij moeten we een bekende tekst noemen. **2 Tim.3:16 *Al de Schrift is van God ingegeven...*** Grieks: theo-pneustos. Doorademd van God. De Vulgaat heeft hier: *Omnis scriptura divinitus INSPIRATA...*

De Nieuwe Vertaling heeft hier: *"Elk van God ingegeven Schriftwoord.."*. Dit kan men verkeerd verstaan, namelijk alsof er ook Schriftwoorden zijn, die niet door God zijn ingegeven.

Kuyper gebruikt het woord 'organisch' vooral tegen de zgn. Ethischen. Een van de grondleggers van de Ethische theologie is J.H. Gunning. Zij verschilden van de vrijzinnige theologen daarin dat zij de 'Christus der Schriften' (uitdrukking is van Gunning), de heilsfeiten, zonde en genade vast wilden houden. Daarin wilden zij 'rechtzinnig' zijn. Maar tegelijk hadden zij waardering voor het 'historisch-kritische' Bijbelonderzoek. Zij verwierpen de gedachte als zou de Schrift in alle opzichten onfeilbaar zijn.

Ook ds. Kersten haalt scherp uit naar dr. Doedes (Utrecht). Zij leerden volgens hem, dat Gods Woord IN de Bijbel te vinden is. In plaats van de Bijbel = Gods Woord.

Ook ds. G.H. Kersten wees de 'mechanische inspiratie' af (Gereformeerde Dogmatiek, Deel I, p.33) en neemt de organische inspiratieleer geheel over. Volgens hem moet naast de goddelijke factor ten volle rekening gehouden worden met de menselijke factor. De aanleg, het karakter en de stijl van de schrijvers hebben een rol hebben gespeeld bij de totstandkoming van de HS.

Bij de menselijke factor noemt hij verschillende facetten:

1. de Schrift is niet in 1 keer uit de hemel 'gevallen' (vgl. Koran, Mohammed)
2. de opschriftstelling kent een geschiedenis: 3 perioden
3. middelen: droom, visioen, enz.
4. mensen: heilige mensen Gods (2 Pe.1:21)
5. woorden: woord voor woord is ingeven (verbale inspiratie)

De mechanische opvatting is in strijd met de Schrift Zelf. Vergelijk de verheven stijl van Jesaja eens met de meer platte taal van Amos. Geen wonder gezien hun afkomst. Amos zegt van zichzelf: *Ik was geen profeet, en ik was geen profetenzoon, maar ik was een ossenherder, en las wilde vijgen af. Maar de HEERE nam mij van achter de kudde; en de HEERE zeide tot mij: Ga heen, profeteer tot Mijn volk Israël (Amos 7:14,15).*

Wel zien wij in de Schrift zelf, dat de schrijvers een goddelijke opdracht om op te schrijven, hetgeen zij gezien en gehoord hadden. Reeds genoemd

Soms zijn woorden letterlijk wel gedicteerd, zoals bij de 7 brieven aan de 7 gemeenten.

Het gaat echter te ver om de Bijbelschrijvers te zien als 'willoze instrumenten in de hand van de Heilige Geest (Bavinck, GD, I,401). Dit is ook in tegenspraak met de Schrift zelf. Lukas schrijft in zijn proloog van zijn Evangelie. **Lukas 1:3 Zo heeft het ook mij goed gedacht, hebbende alles van voren aan naarstiglijk onderzocht, vervolgens aan u te schrijven, voortreffelijke Theofilus.**

Men kan met de organische inspiratieleer onverkort vasthouden aan de onfeilbaarheid van de Schrift. Ook blijft men bij de organische inspiratieleer bewaard voor krampachtig 'fundamentalisch' Schriftgebruik. Sommige Amerikaanse fundamentalisten zeggen: als er 1 fout in de Bijbel staat, dan kan ik er niet meer in geloven.

Het beste is te spreken van een 'verbale inspiratieleer', dat betekent: de 'woordelijke' inspiratie. Deze staat tegenover de 'zakelijke' inspiratie van de vroegere Ethische theologen. Hierbij houden we enerzijds vast, dat de bijbelschrijvers mensen waren met verschillende achtergronden en gaven. Maar anderzijds houden we vast dat de Bijbel "woord voor woord" door God is ingegeven.

7. 20ste eeuw tot vandaag

De opvattingen van Kuyper en Bavinck zijn nog verdedigd door mannen als G.Ch. Aalders en F.W. Grosheide te Amsterdam en J. Ridderbos en S. Greijdanus te Kampen. In de kwestie Geelkerken (Assen, 1926) stonden zij allen aan de kant van de synode.

Maar na WO II zien we een kentering. Aan de theologische faculteiten zien we steeds meer ontvankelijkheid voor de resultaten van het moderne Bijbelonderzoek. Aan de VU zijn het Nic.H. Ridderbos en R. Schippers en in Kampen zijn het J.L. Koole en Herman N. Ridderbos. Dat er sprake is van een menselijke factor, maar zij houden zich steeds meer bezig met de vraag: wat houdt nu de menselijke factor in? Zij erkennen nog wel dat de Heilige Schrift Gods Woord is, maar staan open voor nieuwe inzichten. Men vraagt aandacht voor de verschillende letterkundige genres in Gods Woord. Men spreekt van het 'soortelijk gewicht' van de historische beschrijving. Het gaat in de Evangelieën niet zozeer om de historische feiten, als wel om het getuigenis van de Heere Jezus door de gelovigen.

Op deze wijze werd de "organische inspiratieleer" ahw misbruikt. Er komt een onderscheid tussen vorm en inhoud. De inhoud is nog wel van goddelijke oorsprong, maar de vorm is niet geïnspireerd (F.W. Buytendach, Aspecte van die vorm/inhoud problematiek mbt die organiese Skrifinspirasie in die nuwere Gereformeerde teologie in Nederland, Amsterdam, 1972).

Bij deze mensen heeft de 'organische inspiratieleer' de opening gegeven voor de aanvaarding van de moderne Schriftkritiek. Er zouden bij Bavinck al 'aanzetten' te vinden zijn. Maar we moeten niet vergeten, dat Kuyper en Bavinck nog geloofden in de foutloosheid van oorspronkelijke handschriften van de Bijbel (zgn. Autographa).

Later is door de dogmaticus G.C. Berkouwer deze nieuwe visie nader onderbouwd in 2 delen over de Heilige Schrift, verschenen in de serie 'Dogmatische Studiën'. Berkouwer zag de inspiratie van de Bijbel niet als een wonderlijk samengaan van de goddelijke en menselijke auteur, maar betrok de inspiratie op het menschen door God in dienst werden genomen. De inspiratie was het mysterie van deze indienstneming (God met ons, pag.49).

Hier moeten wij ook noemen de invloed van Karl Barth. Deze Zwitserse theoloog maakte onderscheid tussen:

1. het Woord van God als de openbaring boven de tijd
2. de Bijbel, als een feilbaar getuigenis van Gods openbaring.

God maakt de Bijbel tot Zijn Woord, wanneer het Hem behaagt (zoals de roering van het badwater te Bethesda). Het getuigenis van de waarheid is als een vogel die heel dicht boven het water vliegt en even het oppervlak raakt. De Bijbel doet de lezer niets, totdat hij plotseling getroffen wordt door het Woord, als door een bliksem.

In 1980 verscheen het beruchte rapport van de Gereformeerde kerken "God met ons", met als ondertitel ..over de aard van het Schriftgezag.. Hierin wordt de Schriftkritiek eigenlijk geheel geaccepteerd op synodaal niveau. Het komt er op neer, dat moderne verlichte christenen niet meer kunnen geloven in de onfeilbaarheid van de Bijbel.

Het gevolg van deze hele ontwikkeling is, dat de Schrift haar gezag heeft verloren. In dogmatische en ook ethische zaken heeft het geschreven Woord geen bindend en leidend gezag meer.

Voor deze ontwikkelingen zie ook M. Golverdingen, Van Assen tot Delft (Kerkelijk Jaarboek GerGem. 1984, pag.366ev).

➤ **H.M. Kuitert**

Aan het einde van deze ontwikkeling staat Prof. Kuitert. Zelf heeft hij ook duidelijk een ontwikkeling meegemaakt. Afkomstig uit een gezin, waar 3 maal daags de Bijbel (van kaft tot kaft) werd gelezen. In de oorlog nog aan de kant van de (latere) Vrijgemaakten. Maar na de oorlog (door invloeden van Barth, Bultmann, en Bonhoeffer) volledig op drift geraakt.

In zijn bekend boek 'Algemeen betwijfeld christelijk geloof' (1992) geeft hij in het laatste hoofdstuk zijn visie op de Schrift weer.

Kuitert moet niets (meer) hebben van de traditionele leer van de inspiratie van de Bijbel. Volgens hem is dit een menselijke theorie en noemt een aantal bezwaren:

1. deze theorie denatureert z.i. het geloof. De zekerheid van het geloof mag niet rusten in een theorie over de Bijbel
2. deze theorie is een zandkasteel: ze is een geloofsuitspraak en kan daarom niet dienen als grondslag voor andere geloofsuitspraken.
3. ze bederft de omgang met de Bijbel
4. deze Bijbelbeschouwing maakt zelf een selectie van Bijbelteksten.
5. het is dwaas om te zeggen: 'dit is Bijbels'.
6. tenslotte (ik citeer): *'Weg ermee, dat is het enige dat ik zeggen kan'*.

Bij het lezen ervan dacht ik: het venijn zit hem in de staart. Je mag niet meer zeggen: '... dit is Bijbels'. Ik vind het zo geraffineerd. Hij bewaart de oude begrippen, maar hij vult alles anders in. Hij haalt Luther aan, als het hem aanstaat (pag. 110).

Kuitert zegt goede bedoelingen te hebben: *'Om de Bijbel over te houden, of liever, haar terug te krijgen, moet de klassiek gereformeerde beschouwing weg'* (pag.292). Kuitert wil de Bijbel terug, maar dan zoals hij hem zelf graag wil lezen: als boek met mooie verhalen.

Kuitert vergist zich: wie is bezig om een selectie van Bijbelteksten en vrome gedachten te maken? Niet de oude Schriftopvatting der eeuwen, maar Kuitert zelf!!

Kuitert noemt zelf ergens de naam Marcion. Hij wijst hem min of meer af, als het gaat om een oplossing voor het vraagstuk van de theodicee (pag.101,102). Maar uiteindelijk komt hij wat de Schriftbeschouwing dichtbij deze aartsketter. Kuitert zegt dan wel, dat je niet zomaar lichtvaardig hele stukken van de Bijbel kan schrappen, of naar de schroothoop kan verwijzen (pag.293). Dan denk ik: let op de woorden 'Niet lichtvaardig..'. Dat niet. Maar meer op een 'nette manier'. De klassieke visie op de Bijbel kan in ieder geval wèl naar de schroothoop!

Hoe dan ook, er blijft in ieder geval 1 verschil tussen Marcion en Kuitert: Marcion werd geëxcommuniceerd (Rome, 150), Kuitert mag blijven!

De manier waarop hij schrijft is eigenlijk zeer uit de hoogte. Hij poneert alleen maar, zonder te luisteren naar de argumenten van de ander (K. Runia, Wegen en Doolwegen, p.34ev).

Deze Bijbelvisie heeft natuurlijk ook grote consequenties voor de ethiek. Ooit heeft Kuitert gezegd: *'De Bijbel is er voor het verhaal, niet voor de moraal'*. Dit verklaart dan ook de ruime opvattingen op ethisch gebied (homofilie, abortus, euthanasie enz.). In Algemeen Betwijfeld Christelijk geloof schrijft hij: *'Paulus mag niet altijd gelijk hebben (hij begreep weinig van homosexualiteit), maar daarom luisteren wel met respect naar hem'*. Wat een hoogmoedige houding: die Paulus begrijpt er weinig van, nee, daar moet je 'verlicht theoloog' voor zijn!!!

Zijn allerlaatste uitspraken doen je huiveren. Je ziet bij hem waar Schriftkritiek eindigt: in het atheïsme. Eindstation van de Gereformeerde Schriftleer: van de goddelijke factor is niets meer over.

➤ Diverse geluiden

We hoeven echter niet alleen te kijken naar de ontwikkelingen binnen de Gereformeerde kerken in Nederland.

De laatste tijd zijn er ook binnen de Evangelische Beweging steeds meer kritische geluiden te horen. Van ouds zijn deze mensen zeer Bijbelgetrouw en zelfs fundamentalistisch te noemen. Het blad 'Bijbel en Wetenschap' ademt geheel deze geest. Die tijd lijkt echter voorbij. Bij mensen als Medema en Ouweneel is een ontwikkeling waar te nemen. Dhr. Medema brengt zelf deze verschuiving als volgt onder woorden: van 'bewijsbare foutloosheid' in de richting van 'merkbare werkelijkheid'.

Ook binnen de Chr. Ger. Kerken heeft het boek 'De geloofwaardigheid van de Bijbel' van dr. Loonstra, verschenen in 1994 veel stof doen opwaaien. Later heeft hij wel bepaalde dingen teruggenomen.

Vanuit de hoek van de Gereformeerden Vrijgemaakt verscheen niet zo lang geleden een bundel over Schriftgezag, met de titel: Woord op Schrift (bespreking L.M.P. Scholten in Standvastig, juni 2002).

Met name de bijdrage van drs J.J.T. Doedens is opmerkelijk (Scholten: schokkend) te noemen. Ook Prof. Trimp gelooft niet in de foutloosheid van de Bijbel. Hij houdt de mogelijkheid open voor fouten in de Bijbel, bijvoorbeeld in historische, chronologische of geografische informatie.

Op een predikantencontio van de Gereformeerde Bond werd er in 2003 een hartstochtelijk debat gevoerd over het Schriftgezag. Standpunten over Jona en de schepping.

We pretenderen niet alle antwoorden op zak te hebben. Maar de lijn Augustinus, Calvijn, Bavinck tot iemand als Van Bruggen moeten we vasthouden.

Een van de argumenten tegen de Schriftkritiek is de wijze waarop in het NT over het Oude Testament wordt gesproken. Nergens vinden we uitspraken van Christus in Schriftkritische zin. Als Christus (die ook door de meest seculiere geleerden gezien wordt als een grote Rabbi) kritiek zou hebben gehad op de wijze van overlevering in het Oude Testament dan zou dat toch ergens moeten blijken in het Evangelie of daarbuiten.

Voorbeelden:

De Heere Jezus en Jona, het huwelijk

Paulus en de slang (2 Korinthe 11:3)

Slot

De Schriftkritiek is naast de moderne media een van de grote oorzaken van het verval van de kerken en de ontkerstening van ons land. Eeuwenlang heeft de Heilige Schrift absoluut gezag gehad in de kerk en in de wereld. Die tijd is voorbij.

Met het woord 'Schriftkritiek' wordt aangeduid de moderne Bijbelwetenschap, waarin het Woord van God niet meer het absolute gezag heeft, dat het eeuwen daarvoor gehad heeft. De Bijbel is volgens de wetenschap een bonte verzameling van verhalen en tradities, die allemaal door elkaar lopen in 1 Bijbelboek en zelfs in 1 hoofdstuk van een Bijbelboek, en op een gegeven moment door een eindredacteur definitief zijn vastgelegd.

Het voorbeeld van de (beruchte) geschiedenis van de Gereformeerde kerken in Nederland moet voor ons een waarschuwing zijn. Het begon met de kwestie Geelkerken, het ging verder met de opvattingen van Nic.H. Ridderbos en via het rapport 'God met ons', eindigde het met dr. H.M. Kuitert, wiens laatste uitspraken zeer schokkend zijn, en die ons moeten leren waartoe uiteindelijk de Schriftkritiek leidt: volslagen ongelooft!

We hoeven ons daar niet boven te verheffen. De Heere beware ons voor hoogmoed en zelfverheffing. Maar er is een spreekwoord dat luidt: *'een schip op het strand is een baken in zee'*. Dat we mogen waken en bidden.

Ds. J.B. Zippro, Lezing voor de conferentie voor studerenden, uitgesproken vrijdag 9 januari 2004